

Matyti ir nematyti

Skaitau Evangelijoje apie Jėzaus atsimainymą ant kalno, apie nežemiškai baltus ir spindinčius jo drabužius, apie nustėrusius apaštalus ir tradiciškai svarstau, ką galėčiau turėti bendra su ta istorija arba ji su manimi. Už lango, tiesa, boluoja miesto stogai. Tačiau aliuzijų nėra. Dėl to baltumo štai jau kelinta diena ryju aspiriną ir visokias *proškas*, kaip sakytų mama.

Šiaip jau panašūs šventraščių pasakojimai jokia staigmena ar naujiena. Biblijoje apstu kalnų, kur išrinktieji vyrai gauna susitikti Viešpatį. Didingi regėjimai ir apreiškimai, lydimi balsų iš dangaus. Viešpats, apsisiautęs debesimi. Tokių vaizdų nepakeliančios žmogaus akys. Dėl to turbūt dvasinis gyvenimas imtas lyginti su kopimu į viršukalnes. Man kai kada truputį juokinga. Sykį buvau kviečiamas į vieną renginį su garsioju mūsų alpinistu, kad būtų atspindėta ta paralelė. Tačiau viršukalnių nugalėtojo prisiminimai buvo šykštūs ir be jokios romantikos. Gal jo užkopta pernelg aukštai, kur ir Viešpačiui sunku suspindėti visoje savo didybėje?

Pats Jėzus, nors dar sykį kils į kalną, aną lemtingąjį, kažin ar savo uždaviniu buvo pasirinkęs viršukalnių erelio polėkį. Jo trajektorija kita. Kryptis. Kalėdų naktį į mūsų juodas gelmes. Ant Golgotos – į Tėvo valios bedugnę. Iš ten, išėjimo žemyn ritaši mums jo Geroji Žinia.

Guodžia mane ir atsimainymo istorijos aplinkybės. Trys apaštalai, pasirinkti, rodos, tam, kad taptų šiurpulingo įvykio liudininkais, taip ir nesuvoks, kas dėjos ant kalno. Petras prašys palapinių, nesižinodamas, ką sakąs. Visi trys sukaustyti išgąščio. Kiti evangelijų autoriai užrašys, kad jie buvo sumigę. Pagaliau Jėzus nė to neleis jiems pasakoti, kol jo kelias dar nenuėitas. Bus likusi pakalnė. Ir pats Jėzus, senais drabužiais, visai nešvytintis. Kaip pažymi evangelistas, tik vienas jis.

Ne, tikrai nenoriu paniekinti šios ir kitų biblinių ir nebiblinių teofanijų vien dėl to, kad šiandien alpinistai nepraneša apie savo susitikimus su Viešpačiu kalnų viršūnėse ar kad man balti stogai nedvelkia dieviškumu. Uždanga, skirianti šį ir aną pasaulį, tikrai praskleidžiama. Bent jau tiek, kad kažkam užtektų visą likusį gyvenimą jaustis Dievo ištiktam. Bažnyčioje matau vaikina, kuris ne ant Taboro kalno, o Justiniškių daugiabutyje kitados regėjo sau gyvą Jėzaus veidą, pilną švelnumo ir meilės. Ir tai tikra. Vaikinuks tyli, tačiau akys tebespindi tuo. Kitiems tą Veidą teks mylėti pro debesis, bet tai juk irgi priklauso teofanijoms. Dar kiti, gavę jį išvysti, manys, kad tai buvęs tik sapnas. O kai kas gal kartos Jėzaus kryptį, taip pat atsitrengdamas į nežemišką baltumą. Bet kokių atveju po visų tikrų dangaus proveržių, po visų užuominų apie dieviškąją tikrovę mūsų kalba trūkinės, nesižinosime, ką saką, atrodysime sau ar kitiems susipainioję, netekę proto.

Visa laimė, kad teofanijų vietose neleidžiama statyti palapinių nei tų vietų privatizuoti. Čia absoliutus draustinis. Kad nekiltų pagunda manyti, jog į Viešpaties veidą gali vėpsoti kaip į saulėlydį Baltijoje ar snieguotas kalnų viršūnes. Kad tokie paveikslai kaip Jėzaus atsimainymas neatsirastų šeimos nuotraukų albumėliuose. Teofanijas patyrus ar klausantis apie jas tinka viskas nuo šiurpulio iki graužiančių abejonių. Tačiau niekada nebus leista jų garbei šaukti kongresų ir festivalių.

Atsimainymo istorijos priklausymą kitam pasauliui kasmet saugo ir gavėnia. Priminimas, kad anų spindinčių drabužių buvo atsisakyta. Viešpaties planas išgelbėti nupuolusią žmoniją amžiams susisiejo su kitu vaizdu. Sumuštas ir apnuogintas žmogaus Sūnus. Balti drabužiai jam vėl atsiras tik Apokalipsėje. Be kalno. Išmarginti visų nekaltųjų krauju. Dar labiau spindintys. Turbūt dar labiau neįtikėtini.

Tai gal ir nieko dabar aspirinas ir *proškos*. Negraužia apmaudas, kad šią baltą kovo dieną savyje ar aplinkui nesiseka įžiebtį Evangelijos patvirtinimo. Nesileisiu ieškoti pavyzdžių. Jei kada šiame slėnyje buvo švystelėję tai, ką baugiai mėgintum vadinti sau teofanija, tegul viskas pasilieka laukti Viešpaties pavasario. Nes, tiesą sakant, be klaidos ir neatskirčiau, kol esame čia, kur yra tik balti stogai, o kur dar ir jis kartu.

Julius Sasnauskas

Iš kn. Julius Sasnauskas, Giedrė Kazlauskaitė. *Postilės*, Vilnius, 2009

Viktoras Adamas, Alfonsas Bišbua pagal M. Zaleskio paveikslą K. Ripinskio piešinį „Aušros Vartų gatvė“. 1846

* * *

Apšerkšnijant aukštybėse kryžiams,
apsnigta Aušros Vartų gatvė
tu pareisi šviesos sūkury
ir sustosi ties arka erdvia,

kur koplyčioj Marijos paveikslas
tau pro ūkaną auksu spindės,
kur žvakes, liepsnojančias, vaiskias,
ant altoriaus vaikas padės –

jos neges, kad širdis tau nežvarbtų,
spinduliuotų amžiuos dulsvuos,
kol po žemėm už miesto vartų
neužšalęs šaltinis pulsuos.

Judita Vaičiūnaitė

Kitame numeryje:

- A. Motuzas. Gavėnios Gaudūs verksmai
- Pokalbis su kunigu Vaclovu Aliuliu
- S. Goštautas. Susivienijimas Manhattane

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Julius Sasnauskas. Matyti ir nematyti
- 2-as psl. Augustinas Idzelis. Mintys, perskaičius „Ateities draugus“
- 4-as psl. Petras Mendeika. Auksiniai Scenos Kryžiai
- 5-as psl. Stanislovas Abromavičius. Skiautiniai Lietuvoje
- 6-as psl. Silvija Vėlavičienė. Nutylėta V. A. Jonyno veiklos sritis
- 7-as psl. Laimutė Adomavičienė. Kvietimas polemizuoti
- 8-as psl. Š. Šimkevičius. V. Staniulio dovana Lietuvos mokykloms

Mintys, perskaičius dr. Kęstučio Skrupskelio knygą „Ateities draugai“

Kalba, pasakyta per Ateitininkų šventę, skirtą organizacijos šimtmečiui paminėti

AUGUSTINAS IDZELIS

Prieš penkiasdešimt metų tėvas visą mūsų šeimą atvežė iš Clevelando į Čikagą. Čia vyko Ateitininkų kongresas, skirtas organizacijos 50-mečio sukakčiai. Tada aš buvau 17 metų vaikiną, ką tik baigęs vidurinę mokyklą. Sunku suvokti, kad dabar Čikagoje aš, žilagalvis, dalyvauju ateitininkų šventėje, skirtoje paminėti šios organizacijos šimtmetį. Laikas greitai bėga.

Tėvas buvo ateitininkas nuo gimnazijos dienų Telšiuose. Motina įstojo į slaptą moksleivių ateiti-

sienio kraštas, o Kaunas – caro kariuomenės tvirtovė. 1905 metais Stasys Šalkauskis nufotografavo Kauną nuo Aleksoto kalno ir buvo sulaikytas žandarų bei pristatytas miesto komendantui (psl. 63).

Lietuviškai kultūrai prieš 100 metų daugiau ar mažiau atstovavo lietuviška spauda. Dr. K. Skrupskelis, rašydamas knygą, ypač daug dėmesio skiria tuometinei lietuviškai spaudai. Mane sudomino jo pastaba, kad lietuviška spauda tuo metu buvo labai menkai išsivysčiusi: „Aišku, kalta buvo carų politika ir spaudos draudimas. Tačiau negalima pamiršti ir to, kad tarp mūsų buvo maža rašančių ir skaitančiųjų. O mažame raštingųjų būryje lietuviškai mokančių buvo dar mažiau, nes mokyklose

tų medžiotojas (...) mums Dovydaičių reikėjo, nes per kelerius metus turėjome pasisavinti ir sulietuvinti kelis šimtmečius intelektualinės kultūros” (psl. 150).

P. Dovydaitis nematė konflikto tarp mokslo ir religijos, nes, pasak dr. K. Skrupskelio, „pasitikėjo mokslo pažanga: mokslininkės patys ir mokslininkė kitus, nes krikščionybė laimės” (psl. 152). Anot dr. K. Skrupskelio: „Manau, norint teisingai suprasti P. Dovydaitį, reikia pabrėžti, kad, pasak jo, prieš religiją kovoja ne mokslas ir ne mokslininkai, bet apie mokslą menkai nusimanantys pasipūtę mokslo populiarintojai, persantys skubotus, neteisingus apibendrinimus” (psl. 153).

Nematant prarajos tarp religijos ir mokslo, kaip matė tų laikų laisvamaniai, P. Dovydaičio tikslas buvo formuoti naują intelektualų ar bent išmokslintų asmenų kartą, kurių pasaulėžiūra būtų katalikiška. Ta nauja karta buvo ateitininkai.

Ateitininkijos plėtra Lietuvoje buvo nutraukta Pirmojo pasaulinio karo metu. Po antro Žalgirio mūšio Lietuva buvo vokiečių okupuota. „Keli šimtai tūkstančių lietuvių buvo evakuoti arba patys pasitraukė Rusijon” (psl. 173). Voronežo miestas, 480 kilometrai į pietus nuo Maskvos, tapo Rusijos lietuvių veiklos centru. Miestas priglaudė evakuotus lietuvių moksleivius, kurių skaičius maždaug 1 000–1 500. 1917 metų pradžioje čia buvo maždaug 300–350 moksleivių ateitininkų. Šie moksleiviai dėl daugelio priežasčių suvaidino ypatingą vaidmenį ateitininkų istorijoje. Anot dr. K. Skrupskelio, „Voronežo vaidmuo ateitininkų istorijoje išskirtinis. Jei ne Voronežas, galėjo atsitikti, kad ateitininkija būtų išnykusi ir nesulaukusi nepriklausomybės” (psl. 187).

Kaip rašo dr. K. Skrupskelis, „1917 metų pavasarį Voronežo moksleiviai skrajojo revoliucijos euforijoje: viskas įmanoma, viskas priklauso nuo mūsų” (psl. 188). Tuo metu kunigas Mykolas Krupavičius atvyko į Voronežą kaip moksleivių kapelionas. Jis pastebėjo, kad „Revoliucija yra labai užkrečiamas reiškinys” (psl. 189). Tokiomis aplinkybėmis kun. M. Krupavičius pasuko Voronežo ateitininkus į politiką, į socialinių klausimų svarstymą, popiežiaus Leono XIII enciklikos „Rerum novarum” dvasia.

Voroneže kun. M. Krupavičius kūrė ateitininkų socialinę programą. Čia jis taip pat įsteigė krikščionių demokratų skyrių. Kaip rašo dr. K. Skrupskelis, „įsteigus partijos skyrių, daug ateitininkų įsiliejo į politinę veiklą, patys savęs neklausdami, ar veikia kaip ateitininkai, ar kaip partijos nariai” (psl. 228). Voroneže kun. M. Krupavičius daug dėmesio skyrė socialinio teisingumo ir žemės reformos klausimams. Jis aiškino, kad dvarai „sudaryti baudžiavos laikais kokiais nors užgrobimo būdais, konfiskuojami, tai yra atimami savininkams neatlyginant, bet dvarai įgyti savo darbu, išperkami auksu, ir vieni, ir kiti dvarai dalijami bežemiams ir mažžemiams” (psl. 225).

Viename protokole yra rašoma, kad kun. M. Krupavičiaus socialinė programa „su socializmo ekonomine puse beveik sutinka su filosofine” (psl. 227). Dr. K. Skrupskelis padaro išvalgią pastabą: „Mano akimis, ateitininkų socializmui giminingas radikalumas yra dažniausiai pamirštamas ateitininkų praeities momentas” (psl. 307).

Bolševikams užėmus valdžią Rusijoje, lietuviai pabėgėliai pradėjo masiškai grįžti atgal į Lietuvą. „1918 metų sausio mėnesio gale subolševikėjusių lietuvių teismas skyrė mirties bausmę kun. M. Krupavičiui ir šiam teko skubiai bėgti iš Voronežo” (psl. 201).

Grįžę į Lietuvą, Rusijos ateitininkai kartu su tais, kurie buvo pasilikę krašte, pradėjo dalyvauti politiniame gyvenime. P. Dovydaitis yra vienas iš tų, kuris pasiliko Lietuvoje, tapo Vasario 16-osios akto signataru. 1920 metų gegužės 15 dieną įvyko pirmasis Steigiamojo Seimo susirinkimas. Buvo 112 atstovų, iš jų – 59 krikščionys demokratai. Kaip rašo dr. K. Skrupskelis, „Dauguma krikščionių bloko atstovų tikriausiai turėjo ryšių su ateitininkais (...)“

Nukelta į 3 psl.

Kęstutis Skrupskelis ir Augustinas Idzelis Ateitininkų 100-mečio šventėje Čikagoje.

ninkų kuopą Panevėžio gimnazijoje. Kuopą globojo kun. Alfonsas Lipniūnas. Mano pirmoji pažintis su organizuota ateitininkų veikla prasidėjo 1952 metais moksleivių ateitininkų stovykloje netoli Pittsburgho miesto. Tada aš ir Saulius Damušis buvome apdovanoti knygomis kaip jauniausi stovyklautojai. Abu gimėme Lietuvoje 1942 metais.

Ateitininkų veiklos metu – akademijose, kursuose, stovyklose – turėjau progą išgirsti kalbant Stasį Barzduką, Adolfą Damušį, Juozą Eretą, Juozą Girnių, prel. Mykolą Krupavičių, Kazį Pakštą, Simą Sužiedėlį, kun. Stasį Ylą ir kitus, kurie buvo aktyvūs ateitininkai tarpukario Lietuvoje. Taigi galvoju, jog šiek tiek nusimanau apie ateitininkų istoriją, jos šaknis ir plėtimąsi Lietuvoje. Pradėjęs skaityti dr. Kęstučio Skrupskelio knygą „Ateities draugai“, buvau pritrenktas – suvokiau, kiek aš mažai žinau apie ateitininkų ir visos Lietuvos istoriją tuo laikotarpiu.

Dr. K. Skrupskelio knyga atvėrė man akis ir nukėlė į XX amžiaus pradžios Lietuvą. Mano išivaizduojama Lietuva buvo idealizuota ir romantiizuota. Tačiau, norint suprasti ateitininkų organizacijos šaknis ir jos istorinę reikšmę, reikia susipažinti su realia Lietuva – su tokia Lietuva, kokia ji buvo XX amžiaus pradžioje. Šį darbą dr. K. Skrupskelis atlieka knygos skyriuje „Jaunoji Lietuva” (psl. 23–69).

Lietuva buvo varganas žemės ūkio kraštas. Kai mas, kuriame buvo susitelkęs didžiausias procentas gyventojų, buvo lietuviškas. Kaimiečiai dirbo žemę. Jos savininkai buvo dvarininkai, daugiausiai kilę iš bajoriškų šeimų, kurių kalba ir kultūra buvo lenkiška. Bažnyčia vaidino ypatingai svarbų vaidmenį krašto gyvenime. Dauguma dvasininkų buvo kilę iš dvarininkų šeimų, atstovavo jų interesus ir kalbėjo lenkiškai. Miestiečiai buvo arba žydai, arba rusai. Žydai tvarkė verslus ir mažmeninę rinką. Rusai buvo caro valdininkai, policininkai ir karininkai. Reikia atsiminti, kad Lietuva buvo pa-

lietuviškai nemokyta” (psl. 26).

Lietuvių kalba buvo kaimiečių kalba. Kaip rašo K. Skrupskelis, „Iš tiesų neturėjome ne tik spaudos bei skaitytojų, bet ir atitinkamos kalbos. Lietuvių kalba vartota maldaknygėse ir smulkių valsčių ūkelių gyvenime. Ji nebuvo nei mokslo, nei kultūros, nei prekybos, nei administracijos kalba, vos pradėjusi formuotis kaip laisvalaikio ar pramogos kalba.”

Katalikybė kaime buvo pritaikyta kaimiečiams – jų lygiui ir jų išsilavinimui, kuris buvo gana žemas. Dr. K. Skrupskelis rašo: „To meto mūsų katalikybė beveik neturėjo ko pasiūlyti pradėjusiai formuotis pasaulietiskai inteligentijai. Nuo tikėjimo ją atgrasė ne tiek teologinis turinys, kiek skurdžios ir prietaringos religinio gyvenimo formos” (psl. 34).

Daug inteligentų Lietuvoje atsisakė tikėjimo. Krašte tarp inteligentų vyko procesas, kurį dr. K. Skrupskelis vadina dechristianizacija. Rezultatas: „Vienoje pusėje – ateizmas, mokslas, pažanga, modernaus gyvenimo privalumai, kitoje – Dievas, Bažnyčia, prietarai ir skurdas” (psl. 35).

Intelektualiame gyvenime atsirado praraja tarp tradicinės katalikybės ir mokslo, kuris tuo laiku sparčiai žengė pirmyn. Mokyti, išsilavinę žmonės nusiuko nuo religijos. Reikėjo sąjūdžio, organizacijos, žmogaus, kuris suderintų katalikybę su moderniu mokslu. Tas žmogus buvo Pranas Dovydaitis.

Dr. K. Skrupskelis daug puslapių ir visą ketvirtą knygos skyrių paskiria P. Dovydaičiui. Jis knygoje yra minimas dažniau negu bet kuris kitas ateitininkų veikėjas. Dr. K. Skrupskelis teigia, kad iki Pirmojo pasaulinio karo „ateitininkai buvo Ateitį skaitančių draugų būreliai” (psl. 134). Nors P. Dovydaitis studijavo Maskvoje, jis faktiškai buvo žurnalo redaktorius. P. Dovydaitis neturėjo filosofinio intelekto, tačiau jis buvo intelektualas. Kaip dr. K. Skrupskelis sako, „Jis eruditas, faktų ir teks-

Atkelta iš 2 psl.

Blokui vadovavo kun. M. Krupavičius” (psl. 271). Ateitininkas Aleksandras Stulginskis buvo išrinktas Seimo pirmininku. Vėliau jis tapo Lietuvos prezidentu. Pirmieji Lietuvos nepriklausomybės metai tapo kun. M. Krupavičiaus visuomeninės ir politinės veiklos viršūne.

Reikia pastebėti, jog dr. K. Skrupskelio knyga nėra bendra tų laikų Lietuvos istorija. Taip pat ji nėra tik ateitininkų organizacijos istorija, nors joje aptarti svarbūs organizacijos įvykiai. Knyga iš esmės yra nuostabus pavyzdys intelektualinės istorijos – istorijos, kuri pristato ir analizuoja ateitininkų sąjūdžio veikėjų mintis ir argumentus, aptariant filosofijos ir pasaulėžiūros klausimus.

Rašant knygą, dr. K. Skrupskelis daug dėmesio kreipė į tų laikų straipsnius, kurie pasirodė spaudoje. Taip pat naudojami archyvais, kuriuose rado veikėjų ir narių laiškus, posėdžių ir susirinkimų protokolus ir t. t.

S. Šalkauskis gavo pirmąjį paskatinimą atsidėti filosofinėms problemoms. Jo idėjos buvo pirmosios, kuriomis S. Šalkauskis sirgo savo jaunystėje ir kuriomis jis nenusikratė visą gyvenimą.” („Ateitininkų ideologija”, 1954 m., psl. 11).

V. Solovjovas atstovavo Rusijos XIX amžiaus intelektualinei ir filosofinei tradicijai, kurios pamatas buvo platonizmas, mesianiskumas, misticizmas, kolektyvizmas ir maksimalizmas.

S. Šalkauskis tęsė savo studijas Fribourgo universitete Šveicarijoje. Čia intelektualinė tradicija, kaip ir apskritai Vakaruose, dramatiškai skyrėsi nuo Maskvos. Čia vyravo Aristotelio ir Tomo Akviničio dvasia. Filosofijos pamatas buvo logika, racionalizmas. Individas, o ne kolektyvas vaidino vyraujančią vaidmenį.

S. Šalkauskis buvo susipažinęs su daugybe skirtingų filosofinių tradicijų. Jų daroma įtaka sukūrė atskirą Lietuvos ir lietuvių tautos viziją. Toji Lietuva turėjo atspindėti krikščioniško elito veik-

(psl. 395).

Pasak dr. K. Skrupskelio, „besąlygiško paklusnumo reikalavimas išsilavinusiems pasauliečiams sunkiai priimtinas, nes Bažnyčioje ne vien skelbiama *dogmos ex cathedra*” (psl. 395). Atsirado jaunų katalikų ateitininkų grupė, kuri, pavyzdžiui, „neklausys vyskupų dėl civilinės metrikacijos, atmesdami valstybei primetamą kanoninę kataliko sampratą” (psl. 395–396).

Jaunųjų katalikų organu tapo dienraštis „Dvidešimtas amžius”, kuris pasirodė 1936 metais. Dienraščio sumanytojai visi buvo ateitininkai: Ambrazevičius-Brazaitis, Dielininkaitis, Grinius, Ivinskis, Yla, Keliuotis, Maceina ir Ignas Skrupskelis. Pirmas redaktorius buvo kun. Juozas Prunskis. Visų tų žmonių pavardės mums išėivijoje yra gerai žinomos, ir jų tolimesnė veikla buvo nuostabi.

S. Šalkauskio „asketinio riterio” idealas taip pat susikirto su gyvenimo realybe. Kontroversija

Ateitininkų 100-mečio šventės pokylis Čikagoje.

Jono Kuprio nuotraukos

Norėčiau papildyti dr. K. Skrupskelio knygą keliais faktais apie prelatą Mykolą Krupavičių. Būdamas žemės ūkio ministras, per trejus metus jis išdalijo 41 800 hektarų žemės, paimtos iš dvarininkų – tai beveik vienas milijonas akrų. 1921–1926 metais prelatas, kaip valstybininkas, krikščionis demokratas ir ateitininkas, turėjo lemiamą įtaką Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės gyveniui ir krašto brendimui.

Taip pat reikia atsiminti, kad prelatas M. Krupavičius buvo vienas iš tų retų valstybininkų ir veikėjų Lietuvoje, kurie per Antrąjį pasaulinį karą nebijojo viešai kritikuoti nacių politikos dėl žydų gyventojų likimo Lietuvoje. 1942 metais gruodžio 5 dieną M. Krupavičius buvo gestapo suimtas ir kalinamas Vokietijoje, paskui uždarytas vienuolyne, kol buvo išlaisvintas Amerikos kariuomenės.

Stasys Šalkauskis knygoje susilaukė dėmesio (minimas 147 puslapiuose) – tai antroji vieta po P. Dovydaičio. Dr. K. Skrupskelis pastebi, kad S. Šalkauskis rimčiau užsiangąžavo ateitininkams tik 1925 metais, per antrą ateitininkų kongresą, skaitydamas paskaitą „Ateitininkų principai ir pareigos”. 1927 metais S. Šalkauskis pradėjo eiti Ateitininkų federacijos vado pareigas ir ėjo jas maždaug trejus metus.

S. Šalkauskis nuo P. Dovydaičio, M. Krupavičiaus ir K. Pakšto skyrėsi savo kilme. Jo tėvas, kilęs iš laisvų valstiečių, buvo baigęs caro karo medicinos akademiją Petrapijyje. 1905 metais buvo išrinktas Šiaulių miesto burmistru. Jo motina buvo kilusi iš Goštautų šeimos – vienos seniausių Lietuvos bajorų šeimų.

S. Šalkauskis studijavo teisę Maskvos universitete. Jo intelektualiniam brendimui Maskvoje didelės įtakos turėjo rusų filosofas Vladimiras Solovjovas. Dr. K. Skrupskelis knygoje beveik nemini Solovjovo įtakos S. Šalkauskiui. Antanas Maceina ryšį taip pristato: „Solovjovas (...) buvo S. Šalkauskio dvasinis vadovas Maskvos studijų metu. Iš jo raštų

lą. Norėdamas pasiekti tą tikslą, S. Šalkauskis pasirinko ateitininkų organizaciją, kuri tuo metu jau egzistavo 15 metų.

Dr. K. Skrupskelis tą klausimą pristato taip: „Manau, S. Šalkauskis ateitininkams teikė instrumentinę vertę. Jam reikėjo priemonių įgyvendinti savitą Lietuvos viziją, ir be ateitininkų kitų darbininkų jis nerado, nors ir mėgino. Vėl peršasi kontrastas tarp jo ir P. Dovydaičio: pastarasis ateitininkuose paskendęs, o pirmasis naudojasi jais kaip įrankiu, kuris išmetamas, jeigu pasirodo netinkamas” (psl. 380).

Pagal S. Šalkauskio samprotavimą, norint sukurti elitą, buvo reikalinga išugdyti asmenį, kurį dr. K. Skrupskelis pavadino „asketiniu riteriu”. Kitaip sakant, tai būtų ateitininkas – visapusiška asmenybė, ugdomas organizacijos, turinčios tam tikrus principus; o tie principai sudarytų organizacijos ideologinį pagrindą.

Idomu skaityti, kad tas „asketinis riteris” tuo pačiu turi būti mandagumo pavyzdys. Mandagumas – tai ne paprastas trafaretinis Emily Post apibotą elgesys. Pagal S. Šalkauskį, mandagumas – tai proto valdomas elgesys, kuris „yra pirmas, bet būtinas žingsnis siekiant pilnutinės asmenybės” (psl. 484). Atseit, mandagumas turi savotišką pedagoginę reikšmę – turi žmonėms nurodyti kelią *noblesse oblige* dvasioje.

S. Šalkauskio išvada: „Ir todėl, pasirinkus savo vyriausiu principu ‘visa atnaujinti Kristuje’, negalima pasilikti miesčioniškų įpročių, smulkių norų ir žemų polinkių plotmėje. Todėl pakilti iš gyvenimo pilkumos ir išsilaisvinti iš vergavimo miesčioniško pasaulio ir vidutinių žmonių įpročių ir sykiu pergalėti labai realias pagundas, kurios nejučiomis ateina su šitais įpročiais, yra ateitininkų pašaukimo prievolė” (psl. 484).

S. Šalkauskis aiškino, kad elgesio normas nustato Bažnyčia. Anot jo, bažnyčia yra autoritetingė be jokių išlygų. Pasak jo, ateitininkų organizacija „turi be jokių rezervų pripažinti Katalikų Bažnyčią neklaidinga religijos ir doros klausimuose”

tapo skirtinga S. Šalkauskio ir studentų ateitininkų nuomonė apie modernius šokius. Tais laikais fokstrotas ir tango buvo naujas reiškinys šokių salėse. V. Skrupskelio knygos 14-tas skyrius yra skirtas šiai temai. S. Šalkauskis buvo prieš modernius šokius. Jo žodžiais, „Modernieji šokiai yra apraiška ne to barbariškumo, kuris turi prieš save kultūrėjimo perspektyvas, bet to barbariškumo, kuris atsiranda išsigimimo išdavoje” (psl. 503).

Kontroversiškas S. Šalkauskiui buvo dr. Kazys Pakštas – Ateitininkų federacijos pirmininkas 1930–1940 metais. K. Pakštas ypač skyrėsi nuo S. Šalkauskio. Jis buvo kaimietis, kuris emigravo į Ameriką 1914 metais. Jis baigė sociologijos mokslus Fordham University, New Yorke. Studijas tęsė Fribourgo universitete, kur gavo daktaro laipsnį. Grįžo į Lietuvą 1925 metais.

Geografai skiriasi nuo filosofų – jiems rūpi, kas atsiranda ir vyksta ant žemės paviršiaus, o ne žmogaus dvasinė geografija. Pakštui rūpėjo Lietuvos modernizacija, elektrifikacija, jūrininkystė. Jis norėjo, kad tarp inteligentų būtų daugiau mechanikų, chemikų, ekonomistų, prekybininkų. Pakštas buvo pirmasis Lietuvos geopolitikas. Jis nuspėjo, kad Europoje bus karas 1938 metais, siūlė įsteigti atsarginę Lietuvą britų Hondūre. Kraštas dabar vadinasi Belizu. Kaip pastebėjo dr. K. Skrupskelis, „nei Dovydaitis, nei S. Šalkauskis šitaip kalbėti negalėjo. Ateitis, miestų ir pramonės Lietuva jų dėmesio nepatraukė” (psl. 406).

Per ateitininkų kongresą 1960 m. Čikagoje dr. Pakštas buvo pagrindinis kalbėtojas. Čia jis pasakė savo paskutinę kalbą ir po to netrukus mirė. Dar Lietuvoje Pakštas patraukė jaunimo dėmesį su šūkiu „Pasukime laikrodį 100 metų pirmyn.” Šūkis lieka mums aktualus ne tik išėivijoje, bet ir Lietuvoje.

Tikiu, kad šiandien šitame pastate yra jaunuolis ar jaunuolė, kurie 2060 metais per ateitininkų 150 metų šventę pradės paskaitą žodžiais: „2010 metais, kada mano tėvai atvežė mane į Čikagą, į ateitininkų šventę, paminėti organizacijos 100 metų sukaktį...” □

Auksinis Scenos Kryžius

Šventiška svečių minia teatro foje

Liudo Masio nuotraukos

AUKSINIAI SCENOS KRYŽIAI

PETRAS MENDEIKA

Šios šventės kaip pavasario kasmet laukia visa teatrinė Lietuva. Laukia nebudama sunkmečių, nes tai dvasios puota, dar kartą patvirtinanti, kad ne materialinė gerovė sukuria šventę. Kovo 27-ąją į Nacionalinį dramos teatrą sugužėjo rinktiniai žiūrovai iš visos Lietuvos: Jos Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, kultūros ministras Arūnas Gelūnas, teatro veteranai, kiti garbūs svečiai. Juk Auksiniai Scenos Kryžiai – lietuviški Oskarai, tik teikiami ne už kino, bet už iškiliausius teatro vaidmenis ir darbus, kuriant spektaklius. Daug turėjo paplušėti Kultūros ministerijos specialiai tam suburta komisija – reikėjo peržiūrėti daugiau nei 45 pačių teatrų atrinktus geriausius spektaklius, apvažiuoti visą Lietuvą, kad pamatytų ir nuspręstų, kas verti Auksinio Scenos Kryžiaus.

2010 m. teatrinis sezonas parodė – esame turtingi talentais, o gabus jaunimas lipa ant kulnų scenos meistrams. Todėl nelengva buvo apsispręsti, tačiau reikėjo.

Netradiciškai pradėtoje šventėje raudonu kilimu į teatrą įžengę žiūrovai pateko ne į salę, o į sceną, ant kurios tiltelių palubėse, pagalbinėse patalpose ir tarp žiūrovų prasidėjo žymaus dabarties Lietuvos režisieriaus Gintaro Varno ir jo trupės „Utopija“ aktorių vaidinimas apie teatrą, kuriame žiūrovai tapo veikėjais, o tuzinas nominantų, atsivėrus uždangai, sėdėjo žiūrovų salėje ir plojo.

Tai išjudino visus ir nė vieno nepaliko abejingo, o kitiems galbūt pirmą kartą suteikė galimybę pamatyti teatrą iš vidaus, jo užkulsius ir salę nuo

scenos. Vėliau pasikeitus vietomis – žiūrovams nuplūpus nuo scenos į salę, o nominantams pakilus pasiimti apdovanojimų į sceną – netrūko gražių žodžių, humoro ir žaismės, o scenoje viso renginio metu kurta didelė smėlio mandala buvo išardyta ir išdalinta dėžutėse kaip trapeus teatro relikvija, patvirtinanti, kad profesionalumą liudija ne apdovanojimai, o kasdienis, sunkus, iš smiltelių susidedantis darbas.

Ir vis dėlto kas gi tie geriausi iš geriausių?

Geriausiu debiutu pripažintas aktorės Monikos Vaičiulytės sukurtas Marijos vaidmuo pagal Gintaro Grajausko pjesę „Mergaitė, kurios bijojo Dievas“ (Klaipėdos dramos teatras).

Geriausiu praėjusių metų spektakliu vaikams tituluotas Keistuolių teatro spektaklis „Pati labiausia pasaka“.

Lėlių teatro kategorijoje nugalėjo etnologinio – muzikinio veiksmo šeimai spektaklis „Gandro dovana“ (Stalo teatro kūrybinė grupė). Režisierius ir dailininkas Algis Mikutis, režisierė, dailininkė ir aktorė Saulė Degutytė – Šiekštelienė, kompozitorė ir idėjos autorė Snieguolė Dikčiūtė.

Nacionalinės dramaturgijos apdovanojimą atsiėmė teatras „Cezario grupė“ už poezijos spektaklį „Nutolę toliai“ pagal Pauliaus Širvio poeziją.

Geriausios operos soliste pripažinta Sigutė Stonytė už Grafienės vaidmenį W. A. Mozarto operoje „Figaro vedybos“.

Baleto kategorijoje Auksinį Scenos Kryžių pelnė Eglė Špokaitė už Olimpijos vaidmenį šokio spektaklyje Leo Delibes „Kopelija“.

Už geriausią choreografiją Auksinį Kryžių gavo Anželika Cholina (šokio spektaklis „Ana Karenina“ pagal L. Tolstojaus romaną ir A. Šnitkės muziką).

Už antraplanius Piršlio, Generalinio ir Gydytojo vaidmenis spektaklyje „Mergaitė, kurios bijojo Dievas“ įvertintas Vytautas Anužis (Klaipėdos dramos teatras).

Auksinį Scenos Kryžių už antraplanį Celinos vaidmenį M. Ivaškevičiaus „Mistre“ (Valstybinis Vilniaus Mažasis teatras) pelnė Gintarė Latvėnaitė.

Geriausiu kompozitoriumi pripažintas Liudas Mockūnas už muziką spektakliui „Prakeiktieji“ pagal Eugene O’Neillo pjesę „Gedulas tinka Elektrai“ (Oskaro Koršunovo teatras).

Scenografo ir kostiumų dailininko kategorijoje nugalėjo Juozas Statkevičius už kostiumus ir grimą Leo Fall operetei „Madam Pompadur“ (Kauno valstybinis muzikinis teatras), spektakliui „Publika“ pagal Federico Garcia Lorcos pjesę (teatras „Utopija“), šokio spektakliui „Ana Karenina“ (Anželikos Cholinės teatras).

Geriausiu aktoriumi pripažintas Darius Gu-mauskas už vaidmenį spektaklyje pagal M. Gorkio pjesę „Dugne“ (Oskaro Koršunovo teatras).

Geriausios aktorė – Eglė Mikulionytė. Auksinį Scenos Kryžių ji gavo už Antigonės vaidmenį gerai Amerikos žiūrovams pažįstamo režisieriaus Jono Jurašo sukurtame spektaklyje „Antigonė Sibire“ pagal A. M. Sluckaitės-Jurašienės pjesę (Kauno valstybinis dramos teatras).

Boriso Dauguviečio auskarą rašytoja ir režisierė Galina Dauguvietytė įteikė režisieriui Cezariui Graužiniui už Lietuvos ir Europos teatro tapatybės paieškas.

Geriausias 2010 m. spektaklis – Oskaro Koršunovo „Dugne“ pagal M. Gorkio pjesę (Oskaro Koršunovo teatras).

Garbingiausia Padėkos premija už viso gyvenimo kūrybinį indėlį į teatro meną atiteko aktorei Rūtai Staliliūnaitei už vaidmenis, praturtinusius Lietuvos teatro aukso fondą. □

Auksinį Kryžių priima primabalerina Eglė Špokaitė

Iš kairės: Snieguolė Dikčiūtė ir Saulė Degutytė

Antigonės Sibire vaidmens atlikėja Eglė Mikulionytė

Skiautiniai Lietuvoje

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Skiautinis, kitaip dar vadinamas *kviltu* ar *pečvorku*, – tai tekstilės dirbinių technika, kai nedideli skirtingų spalvų ir raštų audinių gabaliukai susiuvami taip, kad sudarytų patrauklią ornamentinę, dažnai geometrinę kompoziciją. Šios technikos pagalba taip pat yra siuvami paveikslai, drabužiai, net aksesuarai.

„Mėgstu žiūrėti amerikietiškus filmus, – sako skiautininkė iš Kauno Violeta Abromavičienė. – Ne kovinius, o tuos, kuriuose rodo žmonių buitį... Matau puikius skiautinių užtiesalus, paveikslus, net jais papuoštus drabužius. Suprantu, kokią garbingą vietą amerikiečių buityje jie per šimtmetį yra užkariavę” ...

Skiautiniai populiarūs ir Lietuvoje. Moterys, susibūrusios į klubus, rengia parodas, domisi visos Europos moterų darbais. Sako, prieškario Lietuvoje dažnoje kaimo sodyboje galėdavai pamatyti iš skiautinių pasiūtų staltiesių, užtiesalų, užvalkalų. Jaunamartės į naujus namus kraičių skryniose atsiveždavo rankdarbių, dovanodavo jų anytai, vyro seserims. Etnografiniame muziejuje Vilniuje saugomi XX amžiaus pradžios skiautinių kilimėliai, Kauno Paveikslų galerijoje eksponuojamas Piliorytės (1835–1872) užtiesalas, Rumšiškių buities muziejuje – tarpukario ir pokario moterų darbai.

Sovietmečiu skiautininkių kūryba nevyko, žmonės buvo pratinami ne tik prie nematytos, pjuvenom atsiduodančios „forminės” duonos, bet ir pagal vieną kurpalį pasiūtų batų, kartūno suknelių. Nuo praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio Vakarų Europą užgriuvo skiautinių bumas, tačiau Lietuva apie tai beveik nežinojo.

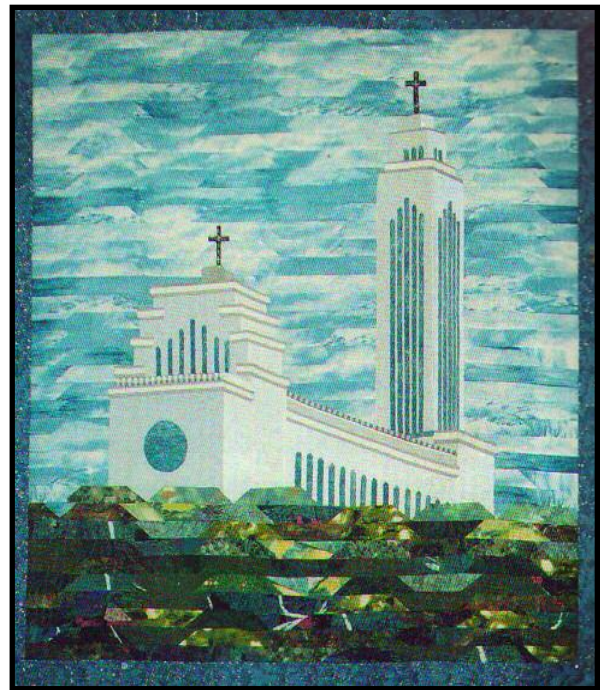
Atgavus nepriklausomybę, atsidarius geležinei uždangai, supratome, kad skiautiniai yra ir mūsų istorinis paveldas. Atsirado tam skirtos audinių ir siuvimo priemonių parduotuvės, pradėti skiautininkėms leisti gausiai iliustruoti žurnalai, laikraščiai, jų skyreliai spausdinti ir kituose meninkų leidiniuose. Kelios užsienio autorių knygos apie skiautinių meną buvo išverstos ir išleistos Lietuvoje, turime ir savų autorių, parašiusių ir išleidusių knygas apie gamybos technologijas, iliustruotas mūsų darbštuolių kūriniais.

Tarp pirmųjų skiautininkių Lietuvoje buvo vilnietė Gražina Kriaunevičienė, Vilniaus dailės akademijos absolventė, drabužių dizainerė. 1991 m. ji Vilniuje kartu su kitomis bendramintėmis (visų pirma Aldona Tamonyte) subūrė moteris į pirmąjį Lietuvoje skiautininkių klubą „Urtė”. Čia puoselėjamos skiautinių meno tradicijos ir ieškoma netradicinių skiautinių atlikimo būdų. 1995 m. JAV gyvenančios Liudmilos Bokovos iniciatyva Gražinos skiautiniai dalyvavo pasaulinėje parodoje JAV „The Firefield Show”. Dailininkė yra aktyvi skiautinių meno propaguotoja, dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje, Vilniuje organizuoja skiautininkių kursus, kuriuos lanko dešimtys žmonių, rengia autorines parodas. Yra parašiusi ir išleidusi knygą „Dėk skiautę prie skiautės” (1997, 2009).

Dar 1898 metų pavasarį iš Bostono į Vilnių atvykusi Ina Nenortienė Vilniuje subūrė moteris ir supažindino su pamiršta tekstilės technika. Tada savo veiklą pradėjo Lietuvoje žinomos skiautininkės Zita Nijolė Družinskaitė, Sigita Maknienė, Julija Vyšniauskienė, Ina Petravičienė, Liudvika Rusteikienė, Lilija Žadeikytė... 1993 m. moterys užregistravo klubą: „Rūta”. 2009 metais Zita Nijolė Družinskaitė išleido viso savo gyvenimo knygą „Skiautiniai Lietuvoje”, kurioje greta istorinės ir mokomosios me-

džiagos publikuoja savo ir draugių geriausius darbus. Vilniuje šiuo metu veikia net šeši skiautininkių klubai: „Urtė”, „Rūta”, „Skiautinukė”, „Boružė”, „Liepa” ir „Viltė”. Skiautininkių klubų yra ir kituose miestuose. Tai Šiaulių klubas „Kamena”, Utenos „Vorė”, Panevėžio „Radasta”... Daug kūrybingų moterų yra Mažeikiuose, Kėdainiuose, Anykščiuose, Trakuose, Kaišiadoryse, Skuode, Dusetose, Druskininkuose, Zarasuose, Kybartuose, Varėnoje ir kitur.

Viena pirmųjų skiautininkių Kaune buvo Laima Kygaitė, pradėjusi juos kurti 1991 metais. Tais metais Niujorke lietuvė iš Ilinojaus valstijos Giedrė Ambrozaitis sudomino ją tada tik iš knygų ir studijų metais matyta tekstilės šaka – skiautiniais. Moteris iki tol pati skiautinių nekūrė, tačiau susipažino su šio meno šakos propaguotoja, JAV veikiančia tarptautinių kultūros kontaktų prezidente (President of cultural contacts international), talentų pokomunistinėse šalyse ieškotoja jau minėta Liudmila Bokova. Ji aktyviai mokė siūti skiautinius Rusų kultūros centre. Buvo pasitelkusi savo veiklai žinomus rėmėjus. Laima dalyvavo Teksase

Liucija Kudžmienė „Ašara Dievo aky”
– Prisikėlimo bažnyčia Kaune, 2005

Laima Kygaitė stengėsi suteikti skiautiniui originalumo, fantazijos. Ji pirmoji tarp skiautininkių savo darbuose panaudojo šilko piešinį ir sulaukė pripažinimo iš šio meno žinovų. Laima vėliau dalyvavo pasaulinėse skiautinių parodose Worcesteryje, Kentuckyje, Texase. Tos kilnojamosios parodos keliavo ne tik po Ameriką, bet pasiekė ir Europą. Keliose skiautininkių parodose JAV ji buvo apdovanota.

1994 m. sugrįžusi į Kauną, Laima Kygaitė prisidėjo prie skiautinių atgimimo šiame mieste. Šiuo metu dailininkė skiautinių nekuria, turi meno galeriją Senamiestyje. Ji mano, kad skiautinių menas reikalauja daug atidumo, rankų darbo ir yra daugiausiai vyresniojo amžiaus moterų užsiėmimas.

Tarp kauniečių skiautininkių yra žinoma Vitalija Krivickienė, 1991 m. sausio 13-ąją prie Vilniaus televizijos bokšto žuvusio Tito Masiulio motina. Vitalija sako, kad po tų sunkių išbandymų siūdama rankdarbius ji rado nusiramimą. Violeta Abromavičienė yra išleidusi knygas: „Skiautinių ornamentai” (2005) ir „Viskas iš skiautelių...”

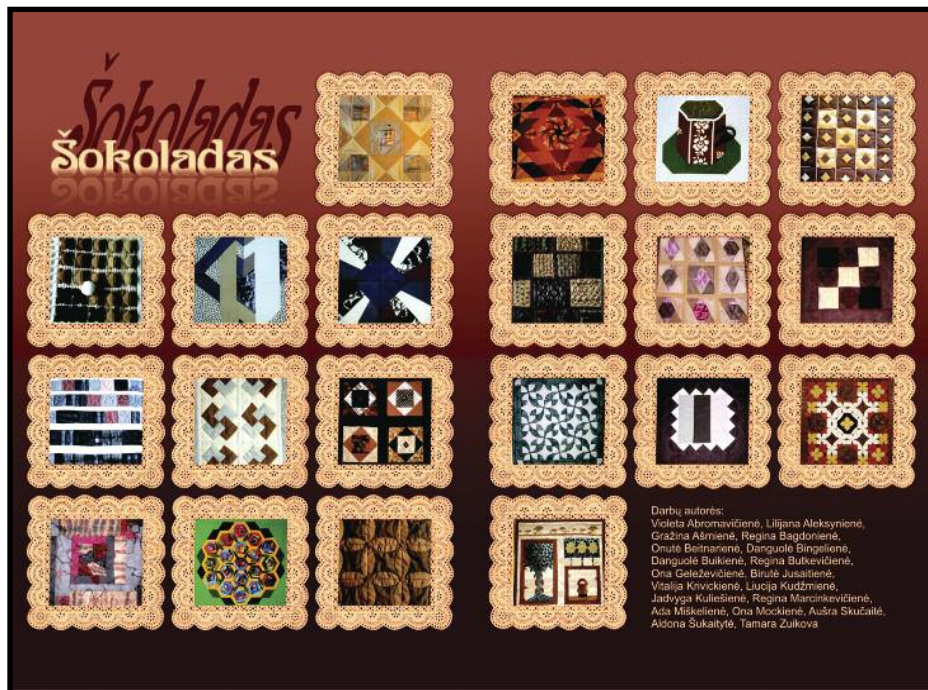
(2008). Greta skiautinių, ji įvaldžiusi ir naujos tekstilės šakos avalono, Lietuvoje dar vadinamo tirpiąja plėvele, techniką. Tik ką leidykla „Obuolys” Kaune išleido jos knygą „Viskas apie tekstilės gaminius su tirpiąja plėvele”.

Tarp tų, kurios padėjo Lietuvos moterims perimti skiautinių gamybos įgūdžius, buvo ir Vašingtono lietuvių moterų draugijos pirmininkė Genovaitė Vasaitienė, taip pat Gražina Narkus-Kramer, Ramutė Aidis, Birutė Zalatorienė...

Lietuvos skiautininkės su savo darbais dalyvavo skiautinių parodose Švedijoje, JAV, Danijoje, Vokietijoje ir kitur; Vilniuje vyksta Baltijos jūros šalių tarptautinė skiautinių paroda.

Tačiau visų Lietuvos skiautininkių siela yra Aldona Tamonytė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė, Lietuvos skiaučių meno draugijos pirmininkė. Vilniaus dailės akademijoje įgijusi menotyriminės specialybės, dirba Lietuvos dailės muziejuje. Tai patyrusi skiautininkė, savo darbus eksponavusi parodose Odensės miesto rotušėje (Danija), Aulendorfe (Vokietija), taip pat Anglijoje, Belgijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje. Ji kasmet organizuoja Lietuvos skiautininkių keliones po Europoje vykstančias pasaulines skiautinių parodas.

Žinoma, kad skiaučių siuvimo pradmenys yra dėstomi ir kai kuriose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, prie bendruomenių tarybų. Šiuo metu keliolikoje rajonų centrų bandoma steigti ar plėtoti skiaučių meną, moterų būriai į klubus. Vis daugiau žinių ateina apie skiautininkių darbus ne tik iš didžiųjų miestų (Klaipėdos, Alytaus, Marijampolės), bet išgirstame ir apie vykstančias parodas. □

Kauno skiautininkių grupinis darbas „Šokoladas”, 2009

vykusiose trijose pasaulinėse skiautinių parodose. Dar 1991 m. Niujorke buvo atrinkti penkiasdešimties dailininkų kūriniai, tarp kurių buvo ir lietuvė. Paroda keliavo po pasaulį. Kitos moterys iš Europos šalių JAV parodose pasirodė tik 1994 metais.

Violeta Abromavičienė. Naktis prieš parodą

Nutylėta Vytauto Aleksandro Jonyno veiklos sritis

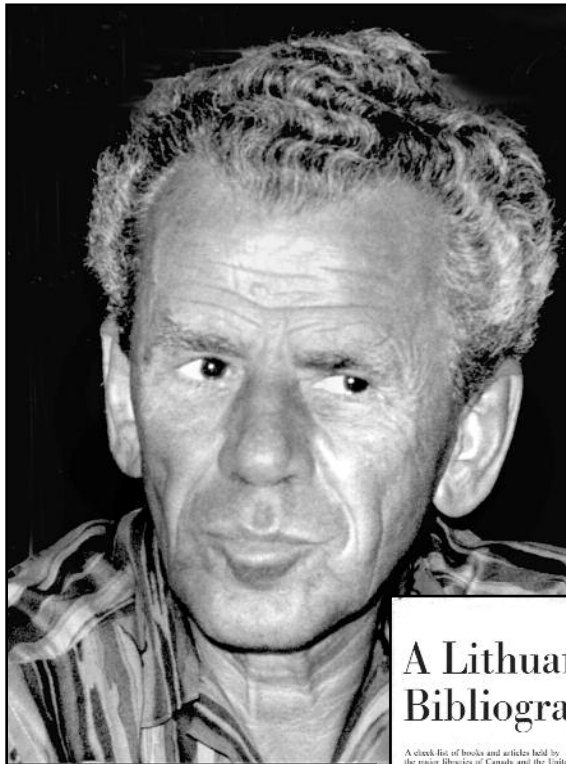
SILVIJA VĖLAVIČIENĖ

2006 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido daugiau nei 700 puslapių knygą, kurioje sutelkti plačiai žinomo ir per pusę amžiaus savosios rašto veiklos į lietuvių išeivijos literatūros kritikos aruodą itin svarų indėlį sudėjusio literatūros darbininko Vytauto Aleksandro Jonyno straipsniai. „Rinktiniai raštai“ – tai profesionaliai parengtas leidinys, atskleidžiantis pamatinę autoriaus darbų kryptį – literatūros kritiką. Išsami pratarmė, detalūs komentarai, asmenvardžių ir Vyt. A. Jonyno recenzuotų knygų rodyklė padeda susivokti, kokį didžiulį darbą yra atlikęs lietuvių literatūros kritikas, savo išvalgiu žodžiu apibūdinęs ir įvertinęs daugybę ne tik išeivijos, bet ir tuometinės sovietų Lietuvos rašytojų kūrinių. Atidus ir reiklus kritiko žvilgsnis lydėjo į gyvenimą veik visus svarbesnius prozos ir poezijos rinkinius, išspausdintus nuo 1952 metų iki pat jo mirties 2004 m. Pusės amžiaus grožinės literatūros vertinusių kūrinių, išspausdintų ir šiaurės, ir anapus Atlanto, vertinimai yra labai svarbi bendrojo lietuvių literatūros kritikos aruodo dalis.

Akivaizdu, kad net į didelės apimties „Rinktinių raštų“ knygą negalėjo sutilpti visi gausūs Vyt. A. Jonyno rašto darbai, nes paties autoriaus sudarytoje „Mano rašinių bibliografijoje“, kuria naudojosi ir leidinio sudarytojai, yra nurodyta net 360 jų parašytų straipsnių. Pagirtina, kad leidėjai „Rinktiniuose raštuose“ patalpino ir sąrašą „Nepatekę į RR Vytauto A. Jonyno tekstai“. Iš tų nepatekusiųjų dera išskirti rašinius, skirtus lietuvių išeivijos bibliografiniams leidiniams vertinti, nes autorius Montrealio universitete buvo įgijęs aukštąjį bibliotekinį išsilavinimą ir po to dvi dešimtis metų dirbęs to paties universiteto Socialinių mokslų bibliotekoje, kur ilgainiui tapo direktoriaus pavaduotoju ir dėstė bibliografiją Bibliotekinių mokymų mokykloje. Profesionaliam bibliotekininkui negalėjo nerūpėti ir bendrieji lietuviškosios išeivijos spaudos reikalai, o ypač jos bibliografijos dalykai.

Išeivijos spaudos bibliografija, jos svarbą supratęs Aleksandro Ružancovo pastangomis radosi jau DP stovyklose Vokietijoje, kai pasirodė jo parengta „Lietuvių tremtinių bibliografija 1945 m.“, o vėliau ir didesnės apimties išeivių spaudos sąrašai. Tačiau ilgainiui, didžiąjai daugumai lietuvių persikėlus į kitus kraštus, drauge su jais kėlėsi ir spauda. Didžiausiu lietuvių išeivijos spaudos židiniu tapo JAV, kur buvo sėkmingai tęsiamos ir plėtojamos ankstesniųjų bangų išeivių spaudos tradicijos. Didėjant spaudos apimtims, suinteresuotų žmonių dėka susirūpinta knygų ir periodinių leidinių srauto bibliografija bei statistika. Kruopščiam darbui reikėjo laiko ir susitelkimo, todėl pirmieji specialūs leidiniai vienas po kito radosi tik 7-ojo dešimtmečio pabaigoje.

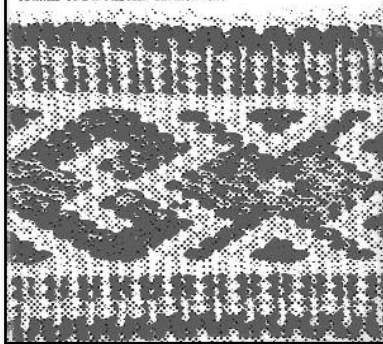
Nė vienas iš išeivijoje pasirodžiusių bibliografinių leidinių neliko be Vyt. A. Jonyno dėmesio, visus jis įvertino profesionalo žvilgsniu, atidžiai išnagrinėjęs ir sandarą, ir atrankos principus, ir trūkumus. Jau minėtuose „Rinktiniuose raštuose“ skelbiamas tik vienas su išeivijos bibliografija susijęs straipsnis – tai 1969 metais pasirodžiusio kapitalinio leidinio „Lietuvių literatūra svetur“ recenzija. Tai kolektyvinis žymiausių literatūros kritikų – V. Vaičiulaičio, K. Keblio, R. Šilbajorio, S. Santvaro, V. Kulboko, J. Girniaus veikalas, kuriame pirmą kartą mėginta apžvelgti ir įvertinti 1945–1967 metų išeivijos grožinę literatūrą. Tačiau V. A. Jonynui ypač svarbi pasirodė ir kitų šios knygos recenzentų neišskirta leidinio gale patalpinta Česlovo Grincevičiaus sudaryta „Bibliografija“, kurią jis kruopščiai išstudijavo ir ypač palankiai įvertino. Česlovas Grincevičius taip pat buvo profesionalas, bibliografijos žinių greta lituanistikos studijų sėmėsis Vytauto Didžiojo universitete pas profesorį Vaclovą Biržišką, vėliau net kelis dešimtmečius vadovavęs Pasaulio lietuvių archyvui Čikagoje. Todėl recenzentas sudarytojui neturėjo priekaištų, tik pagyras: „Jisai pasigėrėtinai atliko du dalykus: visų pirma sudarė imponantišką, daugiau nei artipilnę išeivijoj pasirodžiusių grožinės literatūros leidinių bibliografiją. Tai, kas buvo išžarstyta „Knygų lentynos“ la-

A Lithuanian Bibliography

A check list of books and articles held by the main libraries of Canada and the United States

Adam & Filomena Kantautas

piūkščiuose bei kitur, pagaliau sutelkta vienon vieton.” Taip Č. Grincevičiaus sudaryta bibliografija buvo įvertinta straipsnyje „Išeivijos literatūros panorama“, išspausdintame „Metmenyse“ (1969, Nr. 18). Vyt. A. Jonynas labai palankiai vertino ir Č. Grincevičiaus puikiai sudarytą indeksą bei vardų rodyklę, nurodydamas, kad „tai yra beveik unikumas mūsų raštijoje“, ir čia pat apgailestavo, kad „Lietuvių enciklopedija“ neparūpino pilno, detalaus savo tomų indekso, net ir 15-ojo, skirto Lietuvai, kurio ypač reikėjo. Recenzentas nurodo, kokias galimybes įvairiems palyginimams teikia vardų rodyklės analizė, atskleidžianti įvairių autorių populiarumą tarp literatūros kritikų, kuris neretai yra priešingas skaitytojų nuomonei.

Labai palankiai Vyt. A. Jonynas sutiko ir 1967 metais Čikagoje išspausdintą Lietuvių bibliografijos tarnybos parengtą ir JAV LB Kultūros fondo paramą pirmąjį testinį leidinį „Lietuvių išeivių spaudos metraštis“, pateikusių 1966 metų spaudos statistiką ir analizę. Pirmasis metraštis turėjo tęsti daugiausia A. Ružancovo rūpesčiu ir pastangomis rengtame ir 1949–1966 metais spausdintame periodiniame bibliografijos leidinyje „Knygų lentyna“ pradėtus išeivijos spaudos registravimo darbus. Didelės apimties recenzijoje, išspausdintoje „Tėviškės žiburiuose“ (1968, sausio 25) negailima gražių žodžių rengėjams ir leidėjams bei pritariama įvadinio straipsnio autoriui Br. Kvikliui, pavadinusiui A. Ružancovą „išeivijos bibliografijos tėvu“ bei skatinusiui jo darbų tęstinumą. Recenzentas stengėsi nuosekliai ir įtaigiai dėstyti sampratą apie tokių darbų naudą ir vertę: „Bibliografo darbas dar ir šiandien kai kam atrodo nekūrybingas, atidumo ir kintietiškos kantrybės reikalaujantis užsiėmimas. Tačiau net ir žmonėms, neįpratusiems naudotis bibliografijomis bei rodyklėmis, jau aišku, kad joks rimtesnis mokslinis ar net žurnalistinis darbas neįmanomas neturint po ranka bibliografinių žinytų”. Todėl Vyt. A. Jonynas apgailestavo, kad daugelis lietuviškų knygų ir periodikos leidėjų neatsiliepė į Lietuvių bibliografinės tarnybos prašymus siųsti jai visus savuosius leidinius, idant statistika būtų kuo tikslesnė ir ragina ateityje plėsti šį visiems svarbų kultūrinį bendradarbiavimą. Aptariamasis metraštis buvo trijų dalių – pirmąją sudarė 1966 metais pasirodžiusių knygų sąrašas, antrąją – išeivijoj išeinančių žurnalų ir laikraščių registras, trečiojoje pateikti svarbiausių tų metų periodikos straipsnių aprašai. Daugiausia recenzento priekaištų sulaukė būtent trečioji metraščio dalis. Jis pasigedo aiškių atrankos principų. Nurodęs, kad metraštyje aprašyti bene visi „Aidų“ ir „Metmenų“ straipsniai, to paties negalėjo pasakyti apie „Draugo“ kultūrinio priedo publikacijas, nes rado nemažai praleidimų. Tačiau didžiausią nuoskaudą Vyt. A. Jony-

nas išreiškė leidinio sudarytojams dėl pernelyg menko Kanados laikraščių straipsnių atspindėjimo: „Tiek iš ‘Nepriklausomos Lietuvos’, tiek iš ‘Tėviškės žiburių’ paimta labai mažai, nors, mūsų šventu įsitikinimu, juose būta ir itin svarių straipsnių”. Pateikęs daugybę profesionalių patarimų, o trūkumus įvardinęs kaip pirmievių nepatyrimą, Vyt. A. Jonynas kvietė JAV LB kultūros fondą ir kitas organizacijas tęsti bei remti išeivijos spaudos istorijai itin svarbius darbus.

Tačiau tokios apimties spaudos metraščių rengimas bei leidyba truko tik ketverius metus. Be jau minėto pirmojo, pasirodė dar trys – apimantys 1967, 1968 ir 1969 metų spaudą. Nė vienas iš šių leidinių neliko be Vyt. A. Jonyno dėmesio. Antrojo metraščio, išspausdinto 1968 ir pateikusio 1967 metų spaudos statistiką bei analizę rengėjai (Z. J. Augustinai, Z. Ašoklis, J. Valaitis) sulaukė dar griežtesnių recenzento pastabų („Tėviškės žiburiai“, 1969, birželio 5 d.). Pirmiausia pastebėta, kad: „redakcijos triumviratas dirba kaip Krylovo pasakėčios gulbė, lydis ir vėžys – tempia kas sau, prasimano ką nori, o atsakingo redaktoriaus, koordinuojančios rankos nėra”. Pastebėta, kad metraštyje nestinga dėmesio publikacijoms pasaulinėmis temomis, o „straipsniai apie lietuviškus dalykus atrinkti labai nepatikimai”. Su nuoskauda pažymėjęs, kad metraštis nerodo gerėjimo požymių, Vyt. A. Jonynas, siekęs aukščiausios visų darbų kokybės, sielvartauja, jog „tai labai lietuviška ir patriotiška, kad išsilaukime tokiam bedalių vidutiniškumė”.

Kadangi Vyt. A. Jonynas geranoriškai siekė, idant išeivijos bibliografiniai leidiniai būtų kokybiškesni ir prilygtų kitų kraštų geriausiems pavyzdžiams, kuriuos vis minėjo savosiose recenzijose, todėl nepaisant nusivylimo ir toliau nenustojo jų analizuoti ir vertinti. 1969 metų spaudai skirtą „Išeivijos lietuvių spaudos metraščio“ leidiniui, kuris pasirodė praėjus net trejetui metų nuo ankstesniojo – tik 1973, ir toks tuščias laiko tarpas akivaizdžiai liudijo išeivijos bibliografijos darbų rengimo trikdžius ir leidybos sunkumus, jau pačiu šio leidinio recenzijos pavadinimu „Šuns balsas į dangų neina“ („Tėviškės žiburiai“, 1974, sausio 24 d.), autorius išreiškia apgailestavimą, kad metraščio kokybė negerėja, o ir kiekybės apimtys pastebimai traukiasi. Jei ankstesniuose metraščiuose registruota gerokai per 2 tūkstančius spaudos vienetų aprašų, tai 1969 metų išeivijos spaudos derlių atspindėjusiame metraštyje jų bėra tik 1 423. Recenzentas klausia, kas atsitiko: „Ar laikraščiai užsidarė, ar žmonės pasidarė neraštingais, ar redakcija pristigo darbo jėgos – neaišku“, tačiau tokią padėtį vertina kaip neabejotiną žingsnį atgal ir dėl to nuosirdžiai išgyvena. Savo rašinyje Vyt. A. Jonynas paliečia ir dar vieną labai svarbią ir jautrią išeivių spaudos ypatybę – daugybę įvairiais sumetimais autorių naudojamų slapyvardžių ar inicialų, kuriuos, jo nuomone, bibliografai privalėtų atskleisti ir pažymėti vardų rodyklėje, tokiu būdu suteikdami bibliografijos naudotojams – tiek šiandieniniams, tiek ateities – kuo pilnesnę informaciją, kuri padėtų išvengti painiavos ir nesusipratimų dėl autorystės. Kad toks pageidavimas ne visada gali būti įgyvendinamas, nes slapyvardžių naudojimas išeivijoje daugeliu atvejų turėjo ir aiškius politinius motyvus, patvirtina ir pats Vyt. A. Jonynas, kuris daugelį savo kritikos straipsnių, skirtų sovietų Lietuvoje spausdintoms knygoms pasirašydavo slapyvardžiais. Šmaikščiaime savo straipsnyje „Pasiteisinimas dėlei slapyvardės“ („Akiračiai“, 1976, Nr. 7, p. 9), kurio tai pat nepasirašė tikrąja pavarde, bet žodžiu „Slapyvardė“, tokį poelgį paaiškino taip: „Atkreipkite dėmesį į aplinkybę, jog mes gyvenam ir rašome ne visiškai normaliomis sąlygomis... Štai mano atvejis. Aš turiu giminių Lietuvoje. Nors kol kas ten nesilankiau, turiu viltį tai netrukus padaryti. Perspėjau, jog priežastys elementarios ir toliau jų negvildensiu... Negausiu vizos. Pasipiktinusiųjų atsiprašau.”

Tęsinys kitame numeryje

KVIETIMAS POLEMIZUOTI

L. Jakonytės „Karvės kuolas Pilies gatvėje: Renatos Šerelytės kūrybos studija”

LAIMUTĖ ADOMAVIČIENĖ

Šiometėje Knygų mugėje literatūrologė dr. Loreta Jakonytė kartu su kolegomis pristatė naują savo studiją, pavadintą „Karvės kuolas Pilies gatvėje” (pagal vienos Renatos Šerelytės novelės herojės sapną). Tai – pirmoji naujos Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto, kuriame mokslininkė dirba, serijos „In brevi” knyga. Kitais serijos leidiniais bus pristatoma šiuolaikinės lietuvių literatūros autorių kūryba. Įdomu, koks bus pasirinktas kitas rašytojas ir koks literatūrologas apie jį rašys?

L. Jakonytė pasirinko skaitytojų mėgstamą, kritikų pripažintą, įvairiai, bet dažniausiai palankiai vertinamą kūrėją R. Šerelytę. Rašyti apie dabar kuriančią rašytoją rizikinga ir drąsu, tačiau drauge tai – puiki galimybė polemizuoti su pačia R. Šerelyte, kritikai ir skaitytojais. Šis tekstas nėra išsami recenzija, veikiau – knygos pristatymas, įvardijant kai kuriuos pastebėjimus. Neįmanoma išvardyti visų R. Šerelytės premijų, laimėjimų, darbų – visa tai puikiai knygon sudėjo L. Jakonytė. Kas skaito R. Šerelytę, tas žino, kokius įvairius žanrus ir raiškos sritis – eilėraščius, noveles, romanus, pasakas, apsakas, kritikos ir publicistikos straipsnius – kūrėja yra išbandžiusi. Skaitytojų auditoriją talentinga rašytoja taip pat užsikariavo didelę bei margą: nuo mažo ligi suaugusiojo. L. Jakonytė nepabūgo ir užsimojo aptarti rašytojos kūrybos visumą ir sėkmingai, su subtiliu literatūrologės skoniu interpretavo visą R. Šerelytės kūriniją. Ligi šiol tokios išsamios kūrybos interpretacijos ir vertinimo nebūta. (Tiesa, dėl kai kur neaiškaus vertinimo bus užsiminta toliau šiame straipsnyje.)

Studiją sudaro įvadiniai tekstai „Be biografijos ir fotografijos”, „Nebaigti rašymai, pradėti skaitymai” ir stambiausias skyrius „Proza. (Po)sovietinis liūgas”, taip pat – „Kūryba vaikams. Surastas Edenas”, „Kritikės vaidmenyje”, „Publicistika. Moralinė politikos ir visuomenės kritika” bei „Viešas portretas. Rašytojas be mūzos”. Knygos pabaigoje galima rasti santrauką anglų kalba bei asmenvardžių rodyklę. Skvarbus L. Jakonytės protas geba sintetinti medžiagą ir pateikti įdomių išvalgų bei apmąstymų skaitytojui. Literatūrologė teigia, kad R. Šerelytės kūrybą pasirinko dėl šių motyvų: „Šiai studijai rūpi tik kūriniai, ji laikytina dialogišku skaitytojo amžininko atsaku, kylančiu iš patirties sutapimų ir nuostabos, kad kartu gyvenamas laikas gali būti pamatytas kitaip” (p. 10).

Apžvelgdama ligšiolinę R. Šerelytės kūrybos recepciją, mokslininkė teigia, kad iš visų rašytojos kūrinių labiausiai vertinama novelistika, t. y. novelių rinkiniai „Žuvies darinėjimas” (1995), „Balandų ratas” (1997), „O ji tepasakė miau” (2001), „Balzamuotojas” (2006). Tiesa, pasigendama aiškesnio L. Jakonytės vertinimo: ką ji pati labiau vertina, noveles ar romaną? (Prisiminkime, kad prozininkė yra išleidusi keturis romanus: „Lėdynmečio žvaigždės” (1999), „Vardas tamsoje” (2004), „Mėlynbarzdžio vaikai” (2008) ir „Vėjo raitelis” (2010).) Siekdama perteikti dialogišką kriti-

kos, nukreiptos į R. Šerelytės kūrybą, atmosferą, L. Jakonytė kartais, deja, savo verdiktą paslepia po autoritetingo kritiko plunksna. Taip ir neaišku, ar studijos autorė pritaria kritikų opinijai, vertinančiai labiau noveles negu romanus. Manychiau, kad tai – vertas tolesnių diskusijų objektas.

Labai detaliai išdėstomi, nusakomi prozos – novelių ir romanų – laikmetis, erdvė, problematika bei veikėjų repertuaras: sovietmečio laikotarpis nuo paskutinio sovietmečio dešimtmečio iki Nepriklausomybės pradžios (p. 43), Lietuvos kaimas ir miestelis, panašių šeimų istorijos, kur dėmesys sutelkiamas į patėvio, moterų ir vaikų likimus ir pan. Studijoje ypač akcentuojamas R. Šerelytės nuopelnas – gebėjimas kitaip, novatoriškai perteikti „kaimo, (po)sovietinio žmogaus vaizdavimą” (p. 23): kaimas ir miestas nepriešinami, nesakralizuojami. Prozininkei svarbiausia, kaip sovietinis laikmetis paveikė žmogaus mentalitetą. Be L. Ja-

Loreta Jakonytė po disertacijos „Lietuvių rašytojų savivoka XX a. dešimtajame dešimtmetyje” apgynimo ir humanitarinių mokslų daktaro vardo įgijimo

konytės, šiuo metu ir kiti literatūrologai, istorikai, kultūrologai yra sutelkę pajėgas tirti dar mitais apaugusią sovietmečio literatūrą: organizuojami seminarai, konferencijos, rengiamos ilgalaikės mokslinių tyrimų programos, naujai, be sovietmečio kupiūrų publikuojami kūriniai.

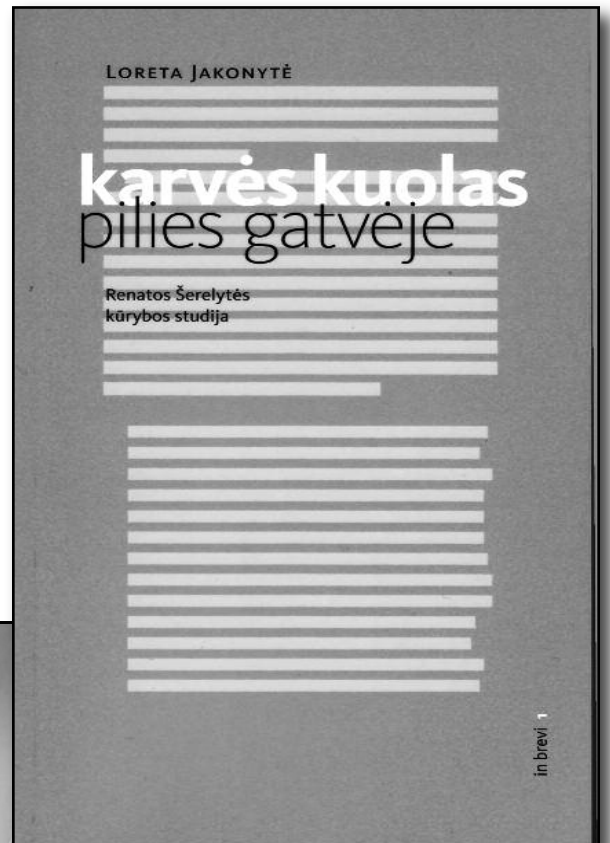
Mokslininkė pastebi, kad R. Šerelytė prisijun-

finė ir socialinė kategorija, o veikiau pastovaus turinio būseną, tiek atskiro žmogaus, tiek visuomenės” (p. 94).

Manychiau, kad į studiją nevertėjo įtraukti R. Šerelytės publicistinių tekstų, nes jie, pasak L. Jakonytės, silpnoki. Galbūt būtų pakakę apie tai užsiminti, per daug nesigilinant į šiuos tekstus, dažnai rašomus iš pareigos ar inercijos...

Labai įdomu ir lengva skaityti L. Jakonytės studiją „Karvės kuolas Pilies gatvėje”, nes kalba aiški, glausta, vaizdinga (kiek tai įmanoma moksliniame tekste). Be jokių abejonių, kad literatūrologė itin įsigilinsi į R. Šerelytės kūrybą, tad geba lyginti kūrinius, iškelti pagrindines problemas, motyvus, personažus ir pan. Studijos autorė pastebi, kad rašytojos prozinę kūrybą (ir ne tik) sudaro vientisas branduolys su tomis pačiomis problemomis, tais pačiais veikėjais, kurie gilinami, brandinami kituose kūriniuose. R. Šerelytė saugo savo stilių keliaujančiais siužetais ir personažais – vadinasi, turi ryškų kūrinių atpažinimo kodą.

Kas norite polemizuoti su L. Jakonyte, būtinai perskaitykite pristatytą knygą. □

Diskusijos „Knygų kamščiai skaitytojų greittelyje. Prisisekime diržus!” dalyviai (iš kairės): Rasa Drazdauskienė, Dalia Staponkutė, Renata Šerelytė, Loreta Jakonytė ir Jaoslavas Melnikas

Astos Plechavičiūtės nuotrauka, 2008 m.

Vidmanto Staniulio dovana Lietuvos mokykloms

ŠARŪNAS ŠIMKEVIČIUS

2010 metais Lietuva minėjo Kristijono Donelaičio 230-ąsias ir kalbininko, „Metų“ leidėjo bei vertėjo į vokiečių kalbą Liudviko Rėzos 170-ąsias mirties metines.

Kristijonas Donelaitis (gimė 1714 m. sausio 1 d. Lazdynėliuose, Gumbinės apskrityje, mirė 1780 m. vasario 18 d. Tolminkiemyje, palaidotas Tolminkiemio bažnyčioje) – liuteronų pastorius, lietuvių grožinės literatūros pradininkas.

Pagrindinį savo kūrinį, poemą „Metai“, K. Donelaitis rašė veikiausiai 1765–1775 metais, tikslī data nežinoma. K. Donelaitis davė pavadinimus tik atskiroms poemos dalims: „Pavasario linksmybės“, „Vasaros darbai“, „Rudenio gėrybės“ ir „Žiemos rūpesčiai“. Išliko dviejų pirmųjų dalių autografa ir visų dalių J. Hohlfeldto nuorašas (saugo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas). Pavadinimas „Metai“ pirmą kartą pavartotas Liudviko Rėzos parengtame pirmajame K. Donelaičio poemos leidime. Leidėjas ciklo dalis kiek patrupino, pparedagavo, sujungė į vieną kūrinį ir išleido kartu su vertimu į vokiečių kalbą (Šaltinis: Vikipedija).

Liudvikas Rėza (gimė 1776 m. sausio 9 dieną Karvaičių kaime Kuršių nerijoje, mirė 1840 m. rugpjūčio 30 d. Karaliaučiuje, ten ir palaidotas) – prūsų lietuvių visuomenės veikėjas, li-tuanistas, teologas, tautosakininkas, Karaliaučiaus universiteto profesorius.

1825 m kartu su devyniais talkininkais sudarė pirmąjį lietuvių liaudies dainų rinkinį „Dainos oder Littauische Volkslieder“, kuriame pateikiamos 89 Mažosios Lietuvos liaudies dainos. 1818 metais pirmasis išleido Donelaičio „Metus“, o 1824 m. ir pasakėčias.

Žinomas bibliofilas, bukinistas, knygų leidėjas bei mecenatas Vidmantas Staniulis 2010 m. pabaigoje nuste-bino Lietuvą, išleisdamas faksimilinį 1818 m. K. Donelaičio „Metų“ leidinį.

Knygos pratar-mėje akademikas A.Buračas rašo: „Šis faksimilinis Liudviko Rėzos parengto Kristijono Donelaičio (1714–1780) ‘Metų’ leidimas maloniai žavi savo neįprastais gotiškais šriftais ir kruopščiu vertimu į vokiečių kalbą, siekiant supažindinti kitas Europos šalis su lietuvių renesanso literatūros pradininku. Nors K. Donelaitis ‘Metus’ parašė apie XVIII a. 8-ą dešimtmetį („Žiemos rūpesčiuose“ minimi Karaliaučiaus gaisrai, kurie buvę 1764 ir 1769 m.), L. Rėza (1776–1840) pirmasis parengė jų leidimą tik 1818 m. Jis suteikė kūriniiui ir vėliau taip įprastą ‘Metų’ pavadinimą, su meile parengė jo paralelų vertimą į vokiečių kalbą. Leidiniui L. Rėza taip pat parašė įvadinį straipsnį, kuriame iškėlė jo reikšmę ne tik lietuvių, bet ir visos Europos literatūrai, aukštos moralės, šeimos dorybių bei tėvynės meilės vertybių ugdymui, apibūdino eilėdaros savitumus.

K. Donelaičio kūrinys savo sodria kalba žavėjo Adomą Mickevičių, jį skaitė Goethe ir kiti to meto Europos šviesuoliai, nes jis kėlė prigimtinių žmonių lygybės idealą, o kartu žadino bundančią Europoje tautinę savimonę lietuvininkų (būrų) pavyzdžiu. Iš šio ‘Metų’ leidimo visą XIX amžių buvo mokomasi gražios kalbos, jame glūdi daugelio mūsų literatūrinių tradicijų ištakos.

Faksimilinis leidimas buvo sumanytas bibliofilo Vidmanto Staniulio dar 1998 m., atkūrus XXVII knygos mėgėjų draugiją. L. Rėzos leidimo ‘Metų’ originalas Lietuvoje retas: profesorius Domas Kaunas teigia, kad prieš penkiolika metų pasaulyje buvo užregistruota vos trylika žinomų šios

knygos egzempliorių (vėliau pasirodė dar 3), iš jų tik šeši – Lietuvoje. Pasak V. Staniulio, pastaraisiais metais Lietuvoje atrasti dar du ‘Metų’ egzemplioriai, nors jis savo rankose turėjęs tik vieną iš jų. Leidėjas nuoširdžiai dėkoja Vytauto Didžiojo karo muziejaus vadovybei, sudariusiai galimybę reprodukuoti žemiau pateikiamą ‘Metų’ leidimą.

Faksimilinis L. Rėzos ‘Metų’ leidinys neabejotinai sudomins ne tik lietuvių ir vokiečių kalbų mokytojus, studentus ir moksleivius, bet ir platesnius inteligentijos sluoksnius”.

Iš tikrųjų, tai labai reikšmingas įvykis Lietuvos kultūroje. Knyga, kaip įprasta V. Staniuliui, labai gražiai išleista. Jei ne šviežias spaustuvės dažų ir įrišimo klijų kvapas, būtų galima pagalvoti, kad rankose laikome autentišką 1818 metų leidimą. Knygą leidybai parengė pats Vidmantas Staniulis, koregavo Danutė Baltrušienė, maketavo Algė Varnaitė. Faksimilinio leidinio pratar-mė ir dedikcijos išverstos į vokiečių ir anglų kalbas. Nepamiršta ir bibliofilija, nes išspausdinta šimtas numeruotų egzempliorių įrištų oda ir pasirašytų leidėjo, iš kurių 27 egzemplioriai skirti XXVII knygos mėgėjų draugijos nariams. Kaip visada, nuoširdžiai padirbėjo spaustuvės „Morkūnas ir Ko“ kolektyvas, nes knyga – tiesiog be priekaištų.

Danutė ir Vidmantas Staniuliai po vieną K. Donelaičio „Metų“ egzempliorių dovana jo visoms pagrindinėms, vidurinėms mokykloms ir gimnazi-

paskutinio dešimtmečio iki Antrojo pasaulinio karo. Greta ano meto žinomų Europos aktorių, fotografijos modelių ir žvaigždžių, kurių stiliumi žavėjosi ir sekė daugelis to laikotarpio moterų, albume pateikiama ir mažai žinomų ar visai nežinomų moterų nuotraukų, išskirtinų dėmesį teikiant lietuviams, Lietuvoje įvairios tautinės kilmės fotografų sukurtiems ar kitose carinės Rusijos miestuose garsių fotografijos meistrų užfiksuotiems lietuvių kilmės moterų portretams, nepriklausomos Lietuvos moterų siluetsams.

Žinomas meno kritikas Skirmantas Valiulis apie šį leidinį pasakė taip: „Darbai įvairūs ir vaizdų atrankos požiūriu: rasime ir atvirukų, ir fototelę daugintų darbų, meistro ir nežinomo mėgėjo nuotraukų. Fotografijos meno gerbėjui, ypač jaunam, svarbiausia gal bus laiko mados dvelksmas ir senosios prieškario mokyklos fotografų gebėjimas išryškinti moters grožį švelniais akcentais – šviesa, pustoniais, pozomis, kompozicija, atsivėrimu objektyvui. Albumą pajavairina ir nuotraukų formatai: maži kabinetiniai portretai, didelės nuotraukos visu ūgiu, grupinės, romantiškos ovalinės šalia griežtų stačiakampių, apsuptos šešėlių ir pasibaigiančios griežta linija.

Vartant albumą dėmesį išsyk patrauks batai, nėriniai, suknelių modeliai, įmantrios ano meto šukuosenos detalės, kuriomis moterys visada patraukia akį. Kartais nuotrauka ne tik vilioja,

bet ir pamoko, kaip motina su dukrele senam atviruke: ‘Eik tėvynės art dirvonus, tikrą tiesą sėti. Nepaliaus tave mylėjus Motina ir svietas’. Pasaulio moterų šioje knygoje nemažai, bet ar lietuvių ne gražiausios...

Tačiau ir po idėmaus žvilgsnio lieka kažkas nepaaiškininama, neapčiuopiama, ką galima įvardinti tik paslaptina fraze ‘Cherchez la femme’. Taip. Ieškokite moters... Jos siluetas, šypsena, akys pasakys jums apie prastą epochą daugiau nei tūkstantis knygų”.

Tai galėtų būti fotografijų albumas „Tarpukario šeimos“ (2008), kuriame surinktos šeimų fotografijos iš įvairių tarpukario Lietuvos vietovių. Leidinys įdomus visiems, kurie domisi lietuvių fotografijos istorija ir tarpukario Lietuvos kultūra.

Negalima praeiti pro knygą „Šventiniai atvirukai“ (2007). Šis albumas skiriamas vienam gražiausių tarpukario Lietuvos filakartijos tipui – šventiniams atvirukams. Čia publikuojama retų, įvairioms progoms adresuotų atvirukų kolekcija, išlikusi ligi šių dienų. Šventiniai atvirukai laikytini tam tikra epistoliarinio žanro atmaina. Juose lakoniška forma adresatui perduodamas palinkėjimas varduvų, Kalėdų, Velykų ar kitomis progomis. Sveikinimo efektą sustiprina originalus atviruko vaizdas. Šie išpūdingi, gausiai iliustruoti leidiniai išleisti bendradarbiaujant su „Šviesos“ leidykla. Beje, galima teigti, kad bendradarbiavimas su „Šviesos“ leidykla dar ir plečiasi. Dabar atėjo į madą kiek kitokios knygos, nei įpratę senieji bibliofilai. Kartą mokykloje aš rodžiau vaikams Kuperio „Paskutinio mohikano“ leidimą su garsaus XIX amžiaus knygų iliustracijų meistro Andriolio darbais. Vaikai kiek pavartė tą knygą ir padėjo į šalį, sakydami, kad ten nėra jokių iliustracijų. Tada teko aiškinti, kad net ir XIX amžiuje, kada knygoje išigalėjo iliustracinis menas, iš tikrųjų graviūrų būdavo ne tiek ir daug – 6–10 ir to visiškai užtekdavo. Nes knygos esmė visai kitur – tekste. Dabar ateina visai kiti laikai, žmonės įprato prie vaizdo pramonės. Todėl „Šviesos“ leidykla irgi ėmėsi leisti gausiai iliustruotus leidinius, net ir enciklopedinio pobūdžio. Dažname tokia me leidinyje rasime publikuojamus eksponatus iš Vidmanto Staniulio kolekcijų.

□

